

A határok térbeliségének megközelítése

Mag Vince: Az államhatárok térbeliségének megközelítésmódjai a határ menti együttműködések és a geometriai tér sajátosságainak függvényében. = Erdélyi Múzeum, 2017. 79. évf. 4. sz. 38–48 p.

Bár a határ (illetve államhatár) egy történelmileg meghatározott, változó tartalmú kategória, általánosan érvényesnek tekinthető meghatározás szerint egy ország szárazföldi és tengeri területének térbeli lehatárolására hivatott képzeletbeli vonal, amely egyúttal az illető államhatárokat területi szuverenitásának térbeli korlátait is körülírja. Ám a határnak mint fogalomnak többnyire – politikai, földrajzi, filozófiai, sőt matematikai – értelmezése is létezik, leggyakrabban viszont e kifejezést a közigazgatásban vagy politikai kategóriákban használják.

A jelenkori kutatások fontos eleme a határ menti térstruktúrák, régiók működésének vizsgálata, hiszen az EU területének közel felét a határrégiók vagy államhatárok által érintett térségek alkotják, a tagországok lakosságának pedig mintegy harmada él határrégiókban. Az integrálódó Európában az átlagosnál gyakoribb az államhatárok találkozása.

Az államhatárok vizsgálata során kétféle megközelítési mód érvényesül: a vonalelmélet és a zónaelmélet; a határ mentiségre irányuló vizsgálatokban a határ fogalma legalább négy funkciót hordoz: az elválasztást, az összekapcsolást, az ütközést és a szűrést. A határ menti peremvidékeken állandó kihívást jelent az etnikai, nyelvi és kulturális sokféleség, ezért itt olyan problémák kezelésére kell sort keríteni, amelyekben az állam központi térsége nem is érintett.

A politikai határok kialakulása kapcsolódik a nemzetállamok létrejöttéhez; védik a határon belüliek integritását, emellett megakadályozzák a kicserélődésüket a határon kívüliekkel. A politikai, földrajzi megközelítések elsősorban az adott nemzeti érdekek leképeződései, és mindig az államelméleteknek alárendelten alakultak, az államok hatalmi törekvéseit tartalmazzák (Suba János).

Magyarország a politikai földrajz legfontosabb kutatási témája az államhatár menti együttműködés, az európai integrációs törekvések miatt. A francia politikai földrajz szerint az ország ideális határokhoz

jutott a Rajna mint természetes választóvonal révén. (Bár a francia – német határ ma nem követi a folyó nyomvonalát. Az elmélet valószínűleg az Elzász-Lotharingia mai hovatartozásának igazolását szolgálta, sőt feltehetőleg sorvezetője lett az első világháború utáni kelet-európai békerendezésnek. Így válhatott Csehszlovákia és Magyarország határává a Duna és a folyónak alig nevezhető Ipoly. – a szerk.) A francia teoretikusokkal ellentétben a német felfogás szerint viszont a folyók nem tekinthetők jó határoknak, mert ezek inkább összekötnek, mintsem elválasztanak (pl. Ratzel).

Az organikus államelmélet szerint – legbefolyásosabb képviselője a német Otto Maull volt – az államhatár ugyanazt a funkciót tölti be az állam letében, mint az élő szervezetekben a sejthártya, ami részben összetartja az államterületet, részben pedig biztosítja a szükséges kapcsolatokat, az átjárhatóságot. Más német felfogás szerint a német államhatárt nem lehet természeti alapon megvonni, magába kell foglalnia a német nép jólétéhez szükséges gazdasági életteret (a közelmúlt történetéből jól ismert felfogás – a szerk.)

Általános fejlemény a jelenkorban, hogy Európa nyugati felén az államhatárok jelentősége eltűnőben, a keleti felén viszont újjászületőben van – a szerző vitatható álláspontja szerint.

Az Európai Unió keretében megvalósuló együttműködési formák a korábbi árukereskedelemből fejlődtek ki, ami több síkon zajlik az állami szinttől egészen a kistérségi szintekig.

A határok geometriai struktúrája elemzése során eldöntendő kérdés: a társadalmi és természeti térnek léteznek-e geometriai tér sajátosságaival párhuzamba állítható törvényei, továbbá lehetséges-e a geometriai formák, elemzési eszközök felhasználása a tapasztalati tér leíró elemzéseiben; végül: használhatók a geometriai fogalmak a tapasztalati tér leírásában.

A társadalmi tér kutatásában fontos szerepet kap a modellek megalkotása, viszont – jegyzi meg a szerző Dusekre hivatkozva – a társadalmi térnek az időbeli meghatározottsága és esetlegessége miatt nem lehetnek törvényei. Ezért nem véletlen, hogy a geometriai szabályosság szerint felépülő modellek homogén és végtelen kiterjedésű térre vonatkoznak. A településhálózat geometriai ábrázolása jelentős mértékben

segíti a megértést, viszont a települések közötti sokszínű funkcionális kapcsolatok leírására nem alkalmas.

Bibó István szerint a kelet-közép-európai kis népek nem valósították meg 1818 után (sem) az önrendelkezési jog kivívását. Az új államhatárok kijelölése során nem lehetett volna alap sem a nagyhatalmi érdek, sem a sértett népek igazságra való hivatkozása. A nagyhatalmak felelőssége nem abban áll, hogy egyes országok számára kedvezőtlen döntéseket hoztak, hanem abban, hogy a döntések károsak voltak a kelet-európai konszolidáció szempontjából. Az ún. jó határ vagy nyelvi határokat jelent, vagy egy történelmileg kialakult status quo-hoz igazodik. Az a határ maradhat tartós, amely az érintett népeknek lelki megnyugvást hoz.

A történelem során talán először a 20. század második felében nem jelent hátrányt a határ mentiség. Előny viszont azokban a forrásokban ölt testet, amelyek csak e térségek számára biztosítanak. A helyzet életképességét az adja, hogy az anyagi lehetőségek fenntartják a határ menti együttműködési kedvet. Viszont fennáll a határ nélküliség, a határok feloldódásának veszélye, a sebezhetőség és a labilitás. Ez a veszély újfajta határkonceptiókat indukálhat a biztonságérzet erősítésének érdekében.

Cholnoky Győző

Látlelet a Berettyóújfalui járás cigányságáról

L. Ritók Nóra: Láthatatlan Magyarország. Tea Kiadó, Budapest, 2017. 320 p.

„Itt, a megyénkben is vannak olyan területek, amelyek a 33 LHH-s (leghátrányosabb helyzetű) kistérségekhez tartoznak. Persze ez a felületes szemlélőnek nem látszik. Aki átutazik ezen a vidéken, a városokban nem látja nyomát. És nem látja a falvak főutcáin sem. De elég csak letérni az útról, kimenni a települések szélére, az utolsó utcákhoz, az utolsó házakhoz vagy befordulni egy-egy zsáktelepülésre, és olyan látvány tárul a szem elé, aminek nem kellene itt lennie, Európa közepén, a 21. században. Szeretném képzeletben elhívni Önöket egy ilyen utcába.”¹ (L. Ritók Nóra)

L. Ritók Nóra *Láthatatlan Magyarország* c. kötete válogatás személyes hangvételű, heves érzelmekkel átítatott szociografikus írásából, melyek nagyrészt a HVG által gondozott *A nyomor széle blogon* láttak napvilágot. Az általa vezetett Igazgyöngy Alapítvány kiterjedt munkásságán túl tabuktól mentesen a Hajdú-Bihar megyei cigányság mindennapjainak kegyetlen valóságába kalauzolja el az olvasót. A kiadványban a szegénységkultúra valamennyi megnyilvánulási formája terítékre kerül, nem kendőzi el a bűnözést és prostitúciót sem, ugyanakkor az odavezető előre kikövezett út valamennyi állomását is megvilágítja.

Az Igazgyöngy Alapítvány elsődleges célja, hogy „*egy élhetőbb világot*” teremtsen a leghátrányosabb helyzetű járások között számon tartott Berettyóújfalui járás több tucat településén. Az Alapítvány rendkívül széleskörű tevékenységével igyekszik jobbra tenni a rászorulókat életét és az esélyeiket növelni. Mindenekelőtt megemlékező az Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskola, ahol közel hatszáz zömében hátrányos helyzetű gyermeket tanítanak, valamint a Toldi Tanodában több mint negyven nélkülöző gyermeket karolnak fel. A sokakat érintő ösztöndíjprogramjuk által pedig a tehetséges diákok érvényesülést kívánják mindinkább elősegíteni. Fontos idézni azon meglátásukat melynek eredőjeként szá-

¹ L. Ritók Nóra: *Láthatatlan Magyarország*. Tea Kiadó, Budapest, 2017. 56-57. p.